

Pedagogu tālākizglītības programmas realizācija Implementation of Further Education Program for Teachers

Anita Aizsila

LLU Izglītības un mājsaimniecības institūts
Institute of Education and Home Economics, LLU
e-mail: aizsila@llu.lv

Abstract. The twenty first century is characterized by changes in the life of society. Those changes are caused by the process of globalization and development of science and technology, especially information technologies. With that, the importance of education increases and becomes topical. Participation of Latvia in the global processes of today's world requires essential reevaluation of the aims and tasks of the educational system – to ensure modernization of the system of education and to introduce new content and methods of education. Those activities are related to training of the in-service teachers, to further education possibilities and to development of new study programs that would provide competitive and flexible labor force. Therefore the utmost attention is devoted to improvement of the teacher education and professional competency, as well as of their social status. The aim of the research was to analyze theoretically, to test practically and to substantiate the necessity of further education in compliance with the changing requirements of the professional competency of the teachers. The courses of further education are designed for in-service teachers therefore the research was based on the methodological principles of action research and case study. The acquisition of the teacher further education program was analyzed. The theoretical research was based on the statements of Latvian and foreign educators and psychologists on adult life-long learning and learning as a necessity for personal self-development.

Key words: further education, life-long education.

Ievads

Divdesmit pirmais gadsimts ir raksturīgs ar pārmaiņām sabiedrības dzīvē, ko ienes globalizācijas procesi un zinātnes un tehnikas, jo īpaši informācijas tehnoloģiju, attīstība. Līdz ar to mūsdienās aktualizējas un palielinās izglītības nozīme.

Pedagogu kompetences pilnveide ir aktuāls jautājums, jo tā aptver izglītības un tālākizglītības procesu un kopumā ir viens no izglītības sistēmas attīstības un modernizācijas nozīmīgākajiem faktoriem. Tas nozīmē, ka izglītības sistēmas darbības efektivitāte un atdeve vispirms ir atkarīga no pedagogu sagatavotības līmeņa un atbilstības darbam. Izglītība ir viena no sabiedrības garīgās un materiālās dzīves kvalitātes rādītājiem. Tas savukārt sasniedzams tad, ja valstī ir izstrādāta un funkcionē mūsdienu prasībām atbilstoša pedagogu sagatavošana un ir nodrošinātas tālākizglītības iespējas. Tālākizglītība Latvijā pazīstama kā izglītības turpināšana pēc formālās izglītības ieguves un darba gaitu uzsākšanas.

Prasme papildināt savas zināšanas ir viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem mūžizglītības idejas īstenošanai. Mūsdienās arvien biežāk tiek lietots jēdziens „sabiedrība, kas mācās”, akcentējot mācīšanās nepārtrauktību visa cilvēka mūža garumā. Atvērtas izglītības koncepcija un mūžizglītība (*life-long education, life-long learning*) kļūst par vienu no svarīgākajām un vadošajām nostādnēm mūsdienu sabiedrībā. Pašā nosaukumā ielikts jēdziena skaidrojums – izglītība kā process, kas sākas no dzimšanas un nepārtraukti turpinās visu dzīvi. Tādējādi šajos terminos tiek ietverti formālās un neformālās izglītības līmeņi un tipi un tiek integrētas un ietvertas visas izglītības struktūras un pakāpes pa vertikāli, horizontāli un hronoloģiski, un visu dzīves situāciju kontekstā.

Rakstā analizēta un apkopota pedagogu tālākizglītības pieredze Latvijas Lauksaimniecības universitātē (LLU) un skaidrots, kā šī problēma risināta Izglītības un mājsaimniecības institūtā (IMI). Viena no profesionālās meistarības pilnveides

iespējām ir tālākizglītība. Tā ir strādājošiem pedagogiem pieejamākais un elastīgākais veids, kā regulāri un sistemātiski sekot jaunākajām nostādnēm pedagoģijā.

Latvijas iekļaušanās mūsdienu pasaules globālajos procesos liek būtiski pārvērtēt izglītības sistēmas mērķus un uzdevumus – nodrošināt izglītības sistēmas modernizāciju un panākt jauna izglītības satura un metodikas ieviešanu. Šie pasākumi ir saistīti ar topošo pedagogu sagatavošanu un tālākizglītības iespējām, jaunu studiju programmu izstrādi, kas nodrošinātu konkurētspējīga un elastīga darbaspēka attīstību. Tādēļ maksimāla uzmanība tiek veltīta pedagogu izglītības un profesionālās meistarības pilnveides sistēmas attīstībai, viņu sociālā statusa paaugstināšanai.

Iekļaujoties Eiropas izglītības sistēmā, Latvijas izglītības sistēma tiek pilnveidota, lai tā atbilstu starptautiskajai izglītības klasifikācijai. Tās attīstība tiek plānota saskaņā ar starptautiski noteiktām pamatnostādnēm izglītības jomā.

Iespēja iegūt labu izglītību un to regulāri pilnveidot lielā mērā ir saistīta ar valsts izglītības politiku, ko tā realizē ar atbilstošu dokumentu izstrādi un, galvenais, īstenošanu dzīvē. Likumos un normatīvajos dokumentos, kuri regulē izglītību, piemēram, LR Izglītības likumā (1998), Izglītības attīstības stratēģiskajā programmā (1998), Mūžizglītības memorandā (2000, 2005), Izglītības attīstības koncepcijā 2007.–2013. gadam (2006), Nacionālās attīstības plānā 2007.–2013. gadam (2006) un ilgtermiņa konceptuālajā dokumentā „Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” (2005) akcentēta doma par visu cilvēku mācīšanos neatkarīgi no viņu vecuma.

Pētījumā no visu izglītības sistēmu reglamentējošo dokumentu klāsta tika atlasīti tie, kas attiecas uz pedagogu profesionālās pilnveides iespējām tālākizglītībā, kā arī uz programmu izstrādi un realizāciju.

Pedagogu tālākizglītība ir attīstībā esošs process, ko raksturo gan mūžīgās vērtības, gan mainīgais saturs. Tālākizglītībā īpaša uzmanība tiek pievērsta sadarbības prasmju attīstībai, sevis apliecināšanai un inovatīvu metožu apguvei. Inovatīvas idejas dod relatīvu labumu un praktisku pielietojamību mācību procesā. Svarīgi, lai pedagogs apzinātos un regulāri pilnveidotu savu profesionalitāti pašizglītības un tālākizglītības ceļā. Profesionālā pilnveide dod iespējas izmantot jaunas mācību metodes, tehnoloģijas, veidot atbilstošu izglītības vidi un paaugstināt darba kvalitāti.

Viens no problēmu risinājuma veidiem, ko īsteno LLU Izglītības un mājsaimniecības institūts, ir piedāvāt pedagogiem apgūt profesionālās pilnveides programmas „Augstskolu didaktika”, „Pamatkurss pedagoģijā” un „Inovācijas pedagoģijā”. Situācijas izpēte norāda uz tēmas zinātnisko aktualitāti un praktisko nozīmīgumu. Lai tālākizglītība sasniegtu savus mērķus, jāizveido elastīga, jebkuram cilvēkam atbilstoša izglītības sistēma.

Pētījuma jautājums: pedagogu tālākizglītības aktualitāti ietekmēs izglītības politikas valstī un izstrādāto programmu piedāvājums.

Pētījuma mērķis: teorētiski analizēt, praktiski pārbaudīt un pamatot tālākizglītības nepieciešamības atbilstību arvien mainīgajām prasībām pedagogu profesionālajā kompetencē. Apzināt tālākizglītības vajadzību kā jaunu realitāti.

Virzībai uz mērķi risināti uzdevumi:

- tālākizglītības politikas jautājumu izpēte starptautiskajos un nacionālajos stratēģiskajos dokumentos;
- jēdziena „tālākizglītība” izpratnes skaidrojums zinātniskajā literatūrā;
- izstrādāta un aprobēta pedagogu tālākizglītības programma „Pamatkurss pedagoģijā”;
- noskaidrots pedagogu viedoklis par tālākizglītības nepieciešamību;
- izvērtēta tālākizglītības piedāvājuma un kvalitātes atbilstība personības iespējām un sabiedrības vajadzībām.

Materiāli un metodes

Tēmas izpēte balstās uz darbības pētījuma (*action research*) metodoloģiskajiem principiem un metodēm, izmantojot atsevišķu gadījumu izpēti (*case study*). Pētījumā izmantots pārskata analītiskais un empīriski aprakstošais pētījuma veids. Rakstā autore uzmanību pievēršusi pedagogu tālākizglītības programmas apguves analīzei.

Teorētisko pamatu veido ārvalstu un Latvijas izglītības pētnieku, pedagogu un psihologu atziņas par pieaugušo mācīšanos mūža garumā un mācīšanos kā personības pašattīstības vajadzību. Pētījuma veikšanā izmantotie avoti:

- Latvijas valdības un Eiropas Savienības institūciju reglamentējošie dokumenti, kas saistīti ar pedagogu tālākizglītības politiku. Ar 2007. gada 1. septembri stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 570 „Vispārējās izglītības pedagogu un interešu izglītības pedagogu profesionālās pilnveides kārtība”. Noteikumi izdoti saskaņā ar Izglītības likuma 15. panta 14.

- punktu, kas paredz, ka Izglītības un zinātnes ministrija nosaka un koordinē pedagogu profesionālās pilnveides kārtību.;
- humānistiskās psiholoģijas teorētiskās atziņas par personības attīstību un pašrealizācijas nepieciešamību: E. Eriksons (1998), A. Markova (Маркова, 1996), V. Reņģe (2005);
 - andragoģijas teorijas: Ž. Delors (2001), T. Koķe (1999), D. Lieģeniece (2002), G. Svence (2003);
 - pedagoģiskās teorijas – kritiskais konstruktīvisms, darbības pieeja, pieredzes loma jaunu zināšanu veidošanā: Dž. Džūijs (Dewey, 1938), D. Kolba (Kolb, 1984), G. Krīgers (Krüger, 1987), I. Žogla (2001);
 - holisma skatījums tiek pamatots ar E.I. Siliņa (2002) idejām;
 - izglītības vadības jaunākās nostādnes: I. Beļickis (1995), A. Broks (2000), M. Fulans (1999), H. Gudjons (1998), A. Šmite (2004);
 - tālākizglītības programmu raksturīgākās iezīmes un metodes darbā ar pieaugušajiem: R. Andersone (2007), B. Lonstrup (Lonstrup, 2002), T. Koķe (1999), D. Prets (2000), A. Rogers (1996) u.c.

Pētījums veikts laikā no 2002. līdz 2008. gadam. Tālākizglītības programmas izvērtējumā piedalījās 372 respondenti – Latvijas vispārīzglītojošo skolu un profesionālās izglītības iestāžu pedagogi. Rakstā analizēts tālākizglītības programmas vērtējums dalībnieku skatījumā. Pētījuma praktiskai daļai vajadzīgie dati iegūti, īstenojot ESF projektu „Akadēmiskā personāla un skolotāju kompetences paaugstināšana LLU”, kura vadību veica raksta autore.

Pētniecības metožu izvēlē tika respektētas kognitīvās mācīšanās teorijas atziņas, apkopojot iepriekšējo pētnieku (Lonstrup, 2002; Koķe, 1999; Lieģeniece, 2002; Prets, 2000 u.c.) pieredzi šajā jomā. Pedagogu tālākizglītības stratēģijas pētīšanai un kompetences paaugstināšanas noskaidrošanai tika izmantota autore izstrādātā aptaujas anketa. Datu apstrādē un analizē izmantotas MS Excel statistikas funkcijas, datu grupēšanas, analīzes un sintēzes pētījumu metodes. Konstruētajās histogrammas analizēts dalībnieku skaits pa mācību gadiem, vecuma struktūra un mācību programmas vērtējums.

Ar kvantitatīvo un kvalitatīvo metožu palīdzību iegūtie dati savstarpēji cits citu papildināja un

veidoja pilnīgāku priekšstatu par pētāmo rezultātu. Secinājumi izdarīti, pielietojot loģiski konstruktīvo metodi.

Rezultāti un diskusija

Sabiedrības dzīvē notiekošās pārmaiņas būtiski ietekmē arī izglītības sfēru. Ja vēlamies veidot sabiedrību, kura mācās un kurā pieaugušajiem ir nodrošinātas iespējas mācīties mūža garumā, tad izglītībai ir jābūt kvalitatīvai un pieejamai ikvienam Latvijas iedzīvotājam. Konkurētspējīgu valsts attīstību var nodrošināt kvalitatīva izglītība un tajā iesaistīto speciālistu saskaņota rīcība, kuri ieguvuši tādu mācīšanās pieredzi, kas ļauj vispusīgi vērtēt situāciju un brīvi un adekvāti rīkoties. Izglītības mērķis ir radīt ikvienam cilvēkam iespējas veidoties par garīgi un fiziski attīstītu, brīvu un atbildīgu radošu kultūras personību (LR Izglītības likums, 1998).

Aktuāla problēma ir pedagoģiskās izglītības kvalitāte. Skolotājiem ir jāmaina sava domāšana, jāpilnveido kompetence, lai audzinātu atbildīgu, radošu, mācīties spējīgu jauno paaudzi. Mācīties spējīga sabiedrība nevar pastāvēt bez mācīties spējīga skolotāja (Fulans, 1999). Formālajā izglītībā iegūtās zināšanas un prasmes noveco arvien ātrāk. Mūsdienās neviens vairs nevar cerēt, ka skolas gados uzkrātās zināšanas pietiks visam mūžam. Doma, ka izglītības procesam ir jāturpinās visu mūžu, nav jauna. Sabiedrības attīstības vērieni liek arvien nopietnāk pievērsties tālākizglītības jautājumam un meklēt optimālākos risinājumus, kā organizēt un nodrošināt mūžizglītības iespējas visplašākajam cilvēku lokam (Koķe, 1999). Izglītība vairs nav attiecināma uz kādu konkrētu vecuma posmu. Palielinās cilvēka vajadzība sevi bagātināt, kas ir pamats personības pašrealizācijai. Informācijas un jaunu tehnoloģiju laikmetā strauji mainās arī pedagoga profesionālās darbības specifika. Arvien biežāk pedagogi sastopas ar situāciju, kad iegūtā izglītība ir nepietiekama, lai pilnvērtīgi iekļautos mūsdienu dzīves aprītē. Izglītības nākotni lielā mērā noteiks tas, kāda būs valsts izglītības politika, kāds būs izglītības prestižs sabiedrībā un cik zinoši un radoši būs pedagogi. Nākotne būs sabiedrībai, kas mācīsies (Delors, 2001). Rodas aktuāla nepieciešamība pilnveidot mācību saturu, kā arī metodes, kuras ir saistītas ar cilvēka gatavību pilnvērtīgai dzīvei, ar spēju pielāgoties mainīgajai pasaulei un uz personīgās pašizpaušmes un profesionālās kompetences bāzes sekmēt sabiedrības attīstību. Jaunie apstākļi izglītībā prasa no pedagoga pētniecisko darbu un atbilstošu kompetenci, kā arī pedagoģiskās darbības kreativitāti.

Pozitīvi vērtējams profesionālās pilnveides programmu piedāvājums pedagogu tālākizglītībai. Jāņem vērā, ka programmas ir ar dažādu stundu skaitu un mācību ilgumu. Pieaugušo izglītības koncepcijā norādīts, ka tālākizglītības galvenais mērķis ir nodrošināt iespēju paplašināt zināšanas un prasmes atbilstoši individuālajām interesēm, vajadzībām, vecumam un iepriekš iegūtajam izglītības līmenim (Nacionālās izglītības ..., 2000). Pedagoģis ir reglamentēta profesija valstī, un valsts nosaka prasības izglītībai, kvalifikācijai, profesionālajai meistarībai un tās pilnveidei.

Valsts dokumentos un normatīvajos aktos ir uzsvērtā izglītības nozīme kā garants zinātnu ietilpīgas tautsaimniecības attīstībai. Cilvēkresursi ir lielākā valsts bagātība. Cilvēku izglītošanai ir jābūt ikvienas nācijas galvenajai prioritātei (Lisabonas stratēģija, 2000). Skaidri formulēta arī nepieciešamība pilnveidot izglītības sistēmu, kas veicinātu uz zināšanām balstītas, demokrātiskas un sociāli integrētas sabiedrības attīstību.

Kādam jābūt izglītības saturam un tā realizēšanas procesam, lai varētu veidoties sabiedrība, kura visu mūžu mācās un kura spēj uzņemties atbildību? Zinātnieks E. Siliņš (2002) norāda, ka atvērta pasaule ir tā, kurā katra tauta var sevi apliecināt tik lielā mērā, cik lielu ieguldījumu tā spēj dot kopējai kultūrai un cik var palīdzēt citiem ar savu pieredzi un resursiem. Latvijas izglītības politikā, kas ir viena no valsts politikas prioritātēm, tiek izvērtētas pedagoģiskās attiecības un to attīstība no izglītības mērķu, satura, realizācijas apstākļu, to iedarbīguma efektivitātes un rezultativitātes viedokļa. Neskatoties uz realizētajām reformām izglītības sfērā, pedagoģiskā prakse ir pretrunu pilna. Pedagogu tālākizglītībā ir vairākas neatrisinātas problēmas:

- visos reģionos pedagogiem nav līdzvērtīgu iespēju iesaistīties tālākizglītībā;
- jākoordinē tālākizglītības programmas;
- pastāv pretruna starp izglītības funkcijām un pedagogu faktiskajām interesēm un vajadzībām.

Tālākizglītības mērķis ir profesionālo zināšanu, prasmju un kompetences pilnveidošana formālajā vai neformālajā izglītības sistēmā (Pedagoģijas terminu ..., 2000).

Veiksmīgu izglītības pārmaiņu pamatā nav tikai spēja ieviest jaunas pieejas un metodes, bet arī spēja mainīties pašiem pedagogiem. Pedagogiem sevi jāuzskata par prasmīgiem pārmaiņu dinamikas nesējiem, kuri spēj nepārtraukti attīstīties un pilnveidoties, lai nodrošinātu konkurētspējīgas

izglītības attīstību. Prioritārie izglītības reformu virzieni ir izglītības kvalitātes paaugstināšana, efektīva resursu izmantošana, izglītības pieejamības nodrošināšana un institucionālā attīstība (Izglītības attīstības ..., 1998).

Pedagoga profesija ir viena no komplicētākajām un atbildīgākajām profesionālās darbības jomām, jo tieši viņa darbs ietekmē daudzu cilvēku dzīvi, vērtību orientāciju un vēlmi pašrealizēties.

Pedagoga profesionalitātes veidošanās ir sarežģīts process, ko ietekmē teorētiskās zināšanas un praktiskās darbības vienotība. Pēc zinātnieka D. Kolba pētījumiem, pieauguša cilvēka mācīšanās process sekmē un nodrošina optimālai mācīšanai nepieciešamās spējas, t.i., pieredzes realizēšanu un bagātināšanu, novērošanu, kas balstās uz refleksiju, abstraktu jēdzienu veidošanu, aktīvu eksperimentēšanu (Kolb, 1984).

Apzinoties, ka mācīšanās ir indivīda iekšēja darbība, kas saistīta ar informācijas uztveri, tās jēgas un vērtības apzināšanos, rosinot individuāli oriģinālas domāšanas un mācīšanās prasmes attīstību un zināšanu praktisku pielietojumu, izglītības procesā ir svarīgi aktualizēt un rast līdzsvaru starp zināšanu apguvi, darbības prasmju apguvi un personības pašapziņas un pašaktualizācijas pilnveidi.

Cilvēkam ir tieksme pašaktualizēties, kas motivē mācīšanos. Jaunas pedagoģiskās un psiholoģiskās pieredzes apgūšana ir personisks process, kurā nozīmīgu vietu ieņem sadarbības un pieredzes pedagoģija. Pamatojoties uz Dž. Džūija (Dewey, 1938) norādītajiem savstarpējās sadarbības un nepārtrauktības principiem kā galvenajiem pieredzes veidošanās pamatiem, var secināt, ka jaunas zināšanas veidojas uz pieredzes pamata, pievienojoties jau esošajām zināšanām. Mijiedarbības attiecības starp indivīdu un vidi simbolizē pieredzes divas nozīmes. Viena ir subjektīvā, personīgā, kas attiecas uz indivīda iekšējo stāvokli, otra – objektīvā, kas veidojas vides ietekmē. Mijiedarbībā ar apkārtējo vidi indivīda iekšējās attīstības potences tiek rosinātas un darbinātas, līdz tās iegūst neatkarīgu attīstības sniegumu (Dewey, 1938).

Pēc vācu pedagoga G. Krīgera (Krüger, 1987) teorijas, profesionālās pedagoģiskās kompetences struktūrā viens no svarīgākajiem komponentiem ir priekšmeta kompetence – prasme saistīt mācību vielu ar dzīvi, praksi un teoriju.

Mūsdienās daudz tiek diskutēts par pedagoga kvalifikāciju, akadēmisko un profesionālo kompetenci un jaunu kadru piesaistīšanu izglītības institūcijām (Mana skola ..., 2004).

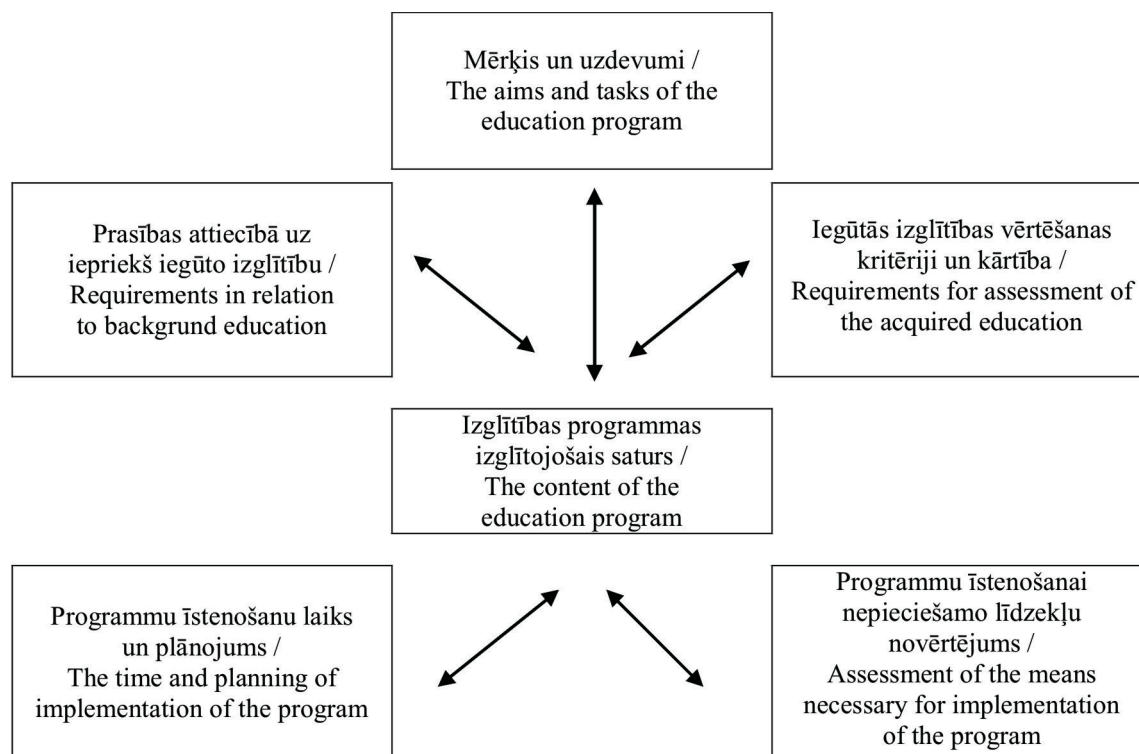
Izglītības paradigmas maiņas apstākļos (Beļickis, 1995) jāizvērs un jāaktivizē tālākizglītības darbs. Tādēļ tiek izstrādātas programmas un darbojas dažādi kursi, semināri, nodarbību cikli. Mūsdienās izglītības programmu izstrāde ir ļoti dinamiska un spēj dot pedagogiem praktiskus un efektīvus padomus, jo iepazīstina ar pieredzi, kas mācīšanas un mācīšanās procesā ir uzkrāta pēdējo gadu laikā. Tā ir diskusija par teorētisko un metodisko priekšmetu samēru studiju un pedagogu tālākizglītības programmās. Lai izveidotu programmas, jāpārzina attiecīgo zinātņu nozaru attīstība un jāizpēta sabiedrības vajadzības, kā arī jāņem vērā spējai sajūst laikmeta pārmaiņas (Andersone, 2007).

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā (2000) jēdziens „izglītības programma” definēts šādi: tas ir izglītības sistēmas organizācijas pamatdokuments, kas atbilstoši izglītības pakāpei, veidam, mērķgrupai un valsts izglītības standartam un attiecīgiem normatīviem nosaka izglītības iestādes piedāvāto izglītības saturu, tā apguves procesa nosacījumus un nodrošinājumu, pamatojoties uz vietējo vajadzību un apstākļu izpēti un to maiņas iespējām.

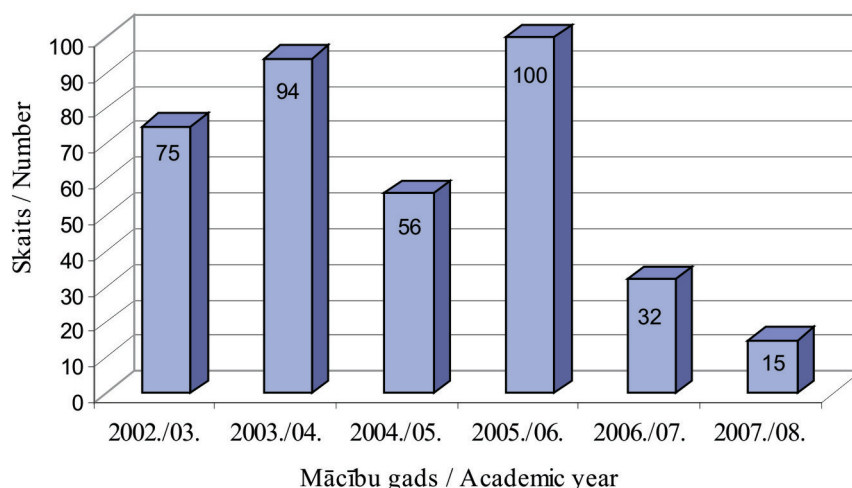
Tālākizglītības programmas iepazīstina klausītājus ar jaunākajām atziņām pedagoģijā, psiholoģijā, izglītības filozofijā, dažādām darba metodēm, jaunākajām tehnoloģijām, mācību priekšmetu novitātēm u.c. jautājumiem. Par svarīgu cilvēka dzīves mērķi tiek uzskatīta zināšanu apguve, domāšanas izkopšana, darbošanās, izaugsme, pieredzes bagātināšana un cilvēka paša esamība. D. Prets (2000) uzskata, ka par cilvēka izaugsmes galveno virzītājspēku tiek uzskatītas savstarpējās attiecības un par visieteicamāko mācību veidu – tiešā personiskā pieredze. D. Prets nodala četrus izglītības programmas veidošanas galvenos virzienus.

1. Kultūras transmisijas virziens, kas uzsver tradicionālās akadēmiskās disciplīnas.
2. Sociālais virziens, kas akcentē politiskās un sociālās pārmaiņas.
3. Individuālās pilnveides virziens, kas uzsver personības izaugsmi, pašizpausmi un cilvēku attiecības.
4. Feministiskās pedagoģijas virziens, kas norāda uz taisnīgāku līdzsvaru starp dzimumu atšķirību raksturojumiem un interesēm (Prets, 2000).

Pētot izglītības programmu veidošanas virzienus, jāsecina, ka izglītības programmas „Augstskolu

1. att. Izglītības programmas elementi.
Fig. 1. Elements of education programs.

2. att. Dalībnieku skaits.
Fig. 2. The number of participants.

didaktika”, „Pamatkurss pedagogijā” un „Inovācijas pedagogijā”, ko īsteno LLU Izglītības un mājsaimniecības institūts, veidotas pēc individuālās pilnveides virziena prasībām, kas uzsver personības izaugsmi, cilvēku attiecības, pašizpausmi un ir saskaņotas ar dzīves situācijām un pakārtotas klausītāju gatavībai mācīties.

Zinātnieks V. Voigts (Voigt, 1975) norāda, ka izglītības programmas ir visaptveroša mācību mērķu, satura, metožu, materiāla un līdzekļu, mācību organizācijas un kontroles sistēma. Savukārt A. Rogers (1996) izglītības programmā akcentē vides nozīmi, kurā notiek mācīšanās.

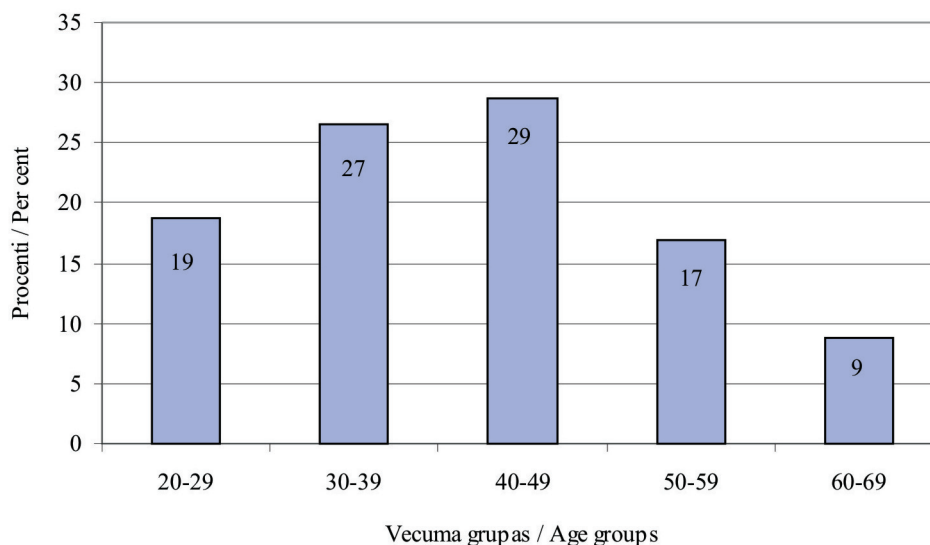
Mūsdienām aktuāli izglītības orientieri un vadlīnijas atrodami UNESCO izstrādātajos dokumentos, kur noteikts, ka katrā izglītības programmā būtu ietverami pieci aspekti: mācīties, kā apgūt zināšanas, patstāvīgi piekļūstot informācijai; iemācīties inovatīvi rīkoties, pielietojot apgūtās zināšanas un prasmes; rīkoties atbildīgi un patstāvīgi, veicot dažādas lomas un funkcijas sabiedrībā; iemācīties sadarboties sabiedrībā; radīt vajadzību pēc nepārtrauktās izglītības (Delors, 2001).

Pamatojoties uz zinātnieku atziņām (Andersone, 2007; Delors, 2001; Koķe, 1999; Krüger, 1987; Lieģeniece, 2002; Prets, 2000 u.c.) par tālākizglītības programmu izstrādi un saturu, raksta autore secina, ka tālākizglītības programmas LLU izstrādātas atbilstoši izglītības normatīvo dokumentu prasībām. Pedagogu tālākizglītības programmas tiek veidotas noteikti

mērķauditorijai atbilstoši klausītāju iepriekš iegūtajai izglītībai, un programmas saturs tiek orientēts uz klausītāju vajadzībām (Aizsila, 2004a).

Izglītības programmas saturs ir saistīts ar izvirzīto izglītības programmas mērķi un uzdevumiem, bet svarīgs faktors ir klausītāju iepriekš iegūtā izglītība, kā arī programmas plānotais norises laiks un zināšanu vērtēšanas kritēriji (1. att). Sabiedrības attīstības tendences nosaka nepieciešamību izstrādāt zinātniski pamatotu, uz ilgspejīgu attīstību vērstu pedagogu tālākizglītības sistēmu (Aizsila, 2004b).

Izglītības sistēmā strādājošiem ir iespēja papildināt savas zināšanas, mācoties tālākizglītības programmā „Pamatkurss pedagogijā”. Dalībnieku sastāvs analizēts sešos mācību gados – no 2002./2003. līdz 2007./2008. (2. att.). Atbildība par profesionālās meistarības pilnveidi tiek prasīta no pašiem pedagogiem, jo viņi ir izglītības reformu īstenotāji. Pedagogi ir tie, kas organizē pedagoģisko procesu. Tādēļ, lai mainītu pedagoģisko procesu, jāmainās pašiem pedagogiem. Skaitliskie dati liecina (2. att.), ka vislielākais dalībnieku skaits programmas apguvē bija 2003./2004. un 2005./2006. m.g., ko var izskaidrot ar pārmaiņām likumdošanā par pedagogu izglītību, t.i., no 2004. gada 1. janvāra izglītības iestādēs strādājošiem skolotājiem bija vajadzīgs atbilstošs augstāko profesionālo izglītību apliecinošs dokuments, kas dod iespēju strādāt skolā, vai arī viņiem bija jāpācās attiecīgajās programmās.

3. att. Dalībnieku vecuma grupas.

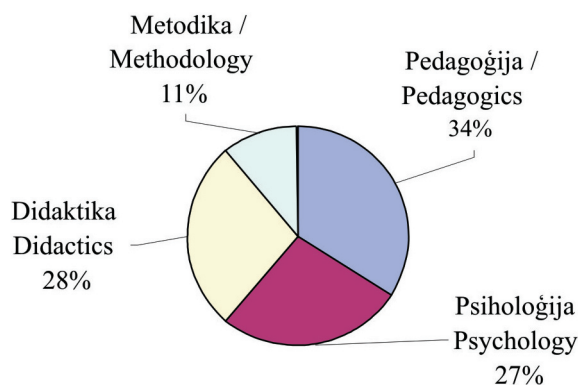
Fig. 3. The age groups of participants.

Dalībnieku sastāva analīze procentos liecina (3. att.), ka zināšanas papildina augstskolu tikko absolvējuši speciālisti (19%). Ir pieaudzis jauno skolotāju skaits, kuri vēlas padziļināt zināšanas pedagoģijā un pētījumu metodoloģijā (Aizsila, 2006). Puse tālākizglītības programmas dalībnieku ir vecumā no 30 līdz 49 gadiem. Izprotot jaunās nostādnes pedagoģijā, programmas apgūvē iesaistās arī cienījama vecuma pedagogi (9%). Statistisko datu analīze rāda, ka no tālākizglītības kursu dalībnieku kopskaita 66% ir sievietes. Joprojām pastāv sieviešu dominante skolotāju vidū.

Katru gadu tiek veikta tālākizglītības dalībnieku anonīma aptauja, lai noskaidrotu dalībnieku vēlmes un pilnveidotu mācību saturu un metodes (Aizsila, 2004b, 2006). Kursu dalībniekiem 2006./2007. mācību gadā bija jāatbild uz anketas jautājumiem

par programmas īstenošanas lietderību un jāvērtē docētāju darbs (1. tabula). Respondentiem vajadzēja izdarīt izvēli 4 līmeņos – augsts, labs, pietiekams un nepietiekams. Rezultātu analīze rāda, ka visaugstāk tika vērtēts programmas apguves un mērķa lietderīgums (90%). Tālākizglītības programmas dalībnieki uzskata, ka mācību saturs atbilst mērķim un plānotajam rezultātam (55%) un mācībspēki ir kompetenti un spēj reaģēt atbilstoši mācību situācijai (augsts līmenis – 55%, labs – 35%).

Apkopojot anketās izteiktās respondentu domas par mācību priekšmetu nozīmīgumu, pirmajā vietā ir novērtēta pedagoģija (34%), otrajā vietā – didaktika (28%), un trešajā – psiholoģija (4. att.). Respondenti uzskata, ka visas tēmas programmā bija aktuālas un lietderīgas un ieguvēji bija

4. att. Tālākizglītības kursu dalībnieku vērtējums pa mācību priekšmetiem.

Fig. 4. Teaching subject assessment by participants of further education courses.

1. tabula / Table 1

Skolotāju tālākizglītības programmas īstenošanas vērtējums
(kritēriju novērtējums procentos)
Assessment of implementation of teacher further education program
(criteria assessment in per cent)

Vērtēšanas kritēriji / Assessment criteria	Vērtējuma līmenis* / Assessment level*			
	A	L	P	N
1. Programmas mērķis un saturs / The aim and content of the program				
1.1. Mērķa lietderīgums / Effectiveness of the aim	90	10	–	–
1.2. Saturs atbilst mērķim un plānotam rezultātam / The content complies with the aim and the planned result	55	35	10	–
1.3. Labākie mācību priekšmeti / The best courses				
Pedagoģija / Pedagogy	65	15	–	–
Psiholoģija / Psychology	50	15	–	–
Didaktika / Didactics	45	20	–	–
Mācīšanas metodika / Teaching methods	20	5	–	–
2. Nodarbības / Sessions				
2.1. Organizācijas formas, metožu un paņēmieni lietderīgums / Forms of organization, effectiveness of methods and techniques	40	50	10	–
2.2. Laika izmantošana / Usage of time	50	30	20	–
2.3. Tehnisko līdzekļu nodrošinājums / Technical means	45	20	35	–
2.4. Mācību telpu piemērotība nodarbību vajadzībām / Suitability of classrooms for the needs of sessions	45	40	15	–
3. Programmas un nodarbību vadītāji / Programs and teachers				
3.1. Kompetence un spēja reaģēt atbilstoši mācību situācijai / Competency and ability to react in accordance with the teaching situation	55	35	10	–
3.2. Mācību priekšmetu nozīmīgums / Importance of the courses	50	45	5	–
4. Mijiedarbība starp dalībniekiem un programmas īstenotājiem / Interaction among the participants and teachers				
4.1. Sadarbības un savstarpējo attiecību kvalitāte / Quality of co-operation and mutual relations	25	65	10	–
4.2. Iespējas savstarpēji bagātināties pieredzē / Possibilities of enriching mutual experience	45	45	10	–

* – A – augsts / high; L – labs / good; P – pietiekams / sufficient; N – nepietiekams / insufficient.

kā programmas dalībnieki, tā mācībspēki. Kā ierosinājumu respondenti ieteica vairāk stundas veltīt pedagoģisko pētījumu metodēm. Aptaujas rezultāti parādīja jaunus akcentus, kam būtu jāpievērš īpaša uzmanība skolotāju tālākizglītībā.

Tālākizglītības kursu dalībnieki zināšanas papildina atbilstoši savām vēlmēm un iespējas mācīties meklē, pamatojoties uz iekšējo un ārējo motivāciju. Par to liecina programmas dalībnieku tālākās studijas maģistrantūrā un doktorantūrā.

Teorētiskās zināšanas un profesionālās prasmes attīstās, pilnveidojoties pieredzei. Dalībnieku

vidū var nodalīt vairākus profesionālās darbības kvalitatīvos līmeņus: iesācēja līmenis, kompetences līmenis, lietpratības līmenis un ekspertu līmenis (Žogla, 2001).

Pedagogu tālākizglītības programmas veidotas, pamatojoties uz pedagogu vajadzību apzināšanu, analīzi un izpēti, tomēr pieaugušo mācībās jāievēro vairākas būtiskas iezīmes: tālākizglītības dalībnieki sevi apzinās kā patstāvīgu, pašapzinīgu personību; viņu dzīves pieredze ir svarīga; viņiem ir izteikta motivācija un vēlme mācību procesā risināt aktuālas problēmas un sasniegt noteiktus mērķus, un apgūtās

zināšanas pielietot praksē; mācību darbību determinē laika, sadzīves, profesionālie un sociālie faktori.

Tālākizglītības kursu dalībniekiem, ierodoties uz kursiem, ir diezgan skaidra koncepcija par to, ko viņi vēlas uzzināt mācību laikā. Viņi cenšas pārbaudīt savu līdzšinējo pieredzi un vēlas pārliecināties, vai jauniegūtās prasmes noderēs darbā. Pētījuma gaitā iegūtie dati liecina, ka tālākizglītības kursu dalībniekiem ir liela interese par inovatīvo metožu izmantošanu mācībās un viņi ir vērsti uz jaunu prasmju apguvi un problēmu risināšanu.

Praktiskā darba pieredze rāda, ka profesionālās pilnveides programmas ir pieprasītas un nepieciešamas, jo pedagogi apzinās savas profesionālās pilnveides vajadzības. Uzskatu, ka jāieklausās pedagogu vēlmēs pēc tālākizglītības programmu pieprasījuma un jānodrošina to realizācijas iespējas tuvāk dzīves vietai un tuvāk pasūtītājam.

Sabiedrības attīstības tendences liecina, ka palielinās pieprasījums pēc cilvēkiem, kuri ir spējīgi uz izaugsmi un ir pietiekami elastīgi, lai atrastu savu vietu mainīgajā pasaulē. Vienlaicīgi valstī ir jābūt nodrošinātām nepārtrauktās izglītības iespējām visplašākajā mērogā un spektrā. Izglītības kvalitāte ir tieši atkarīga no pedagoga darba rezultātiem. Pilnvērtīga un apzināta mācīšanās mūža garumā nodrošina personības rezultatīvu darbību profesionālajā jomā, kā arī indivīda un sabiedrības dzīves kvalitātes paaugstināšanos.

Pamatojoties uz vairāku gadu pētījumu pieredzi, ir iemesls apgalvot, ka daudzi tālākizglītības programmu dalībnieki apzinās, ka dinamiskās pārmaiņassabiedrībā izvirzā aizvien daudzveidīgākas un sarežģītākas prasības pedagogiem, kas liek aktualizēt tālākizglītības nepieciešamību izglītības jomā.

Secinājumi

1. Dzīves straujais attīstības temps prasa arī nepārtrauktu profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu. Pedagogu tālākizglītība nevar būt vienreizējs pasākums, jo modernās tehnoloģijas attīstās ļoti strauji, tāpēc ir svarīgi pilnveidot tālākizglītību kā mūžizglītības sistēmas sastāvdaļu. Šīs sistēmas pamatā jābūt sadarbībai starp visām ar tālākizglītību saistītām institūcijām, sākot ar Izglītības un Zinātnes ministriju un beidzot ar pašiem pedagogiem.
2. Pedagogu profesionālās pilnveides programmas LLU Izglītības un mājsaimniecības institūtā veidotas, balstoties uz pedagogu

vajadzību apzināšanu, analīzi un izpēti. Tālākizglītība kļūst mobilāka un intensīvāka, un tajā cilvēka vecumam ir relatīvs raksturs (9% tālākizglītības dalībnieku ir cienījama vecuma pedagogi ar lielu darba stāžu un pieredzi, un 19% veido dalībnieki vecumā no 20 līdz 29 gadiem).

3. Risināms ir jautājums par ilglaicīgu un pēctecīgu pedagogu profesionālās pilnveides sistēmas izveidi ne tikai augstskolas ietvaros, bet arī visā valstī. Tā kā pētījums veikts uz vienas augstskolas (LLU) bāzes, tā rezultātus nevar uzskatīt par reprezentatīviem valstij kopumā. Tomēr tas dod iespēju aktualizēt dinamisku zināšanu, prasmju, attieksmju, spēju, vērtību un personības īpašību kombināciju pedagogu profesionālās darbības īstenošanai tālākizglītības ietvaros.
4. Pagaidām nav nodrošinātas vienlīdzīgas tālākizglītības iespējas visiem pedagogiem, jo pastāv disproporcija starp pilsētu un lauku pedagogu iesaisti tālākizglītības programmās. Viens no izglītības politikas veidotāju uzdevumiem ir nodrošināt nemītīgu atbalstu pedagogu profesionalitātes pilnveidei un aktīvai līdzdalībai tajā.
5. Nepieciešamība paaugstināt izglītības kvalitāti ir saistīta ar pedagogu iesaistīšanos dažādos nacionālos un starptautiskos projektos, un tas prasa tādas jaunas prasmes, kādas agrāk nebija aktuālas. Šo prasību sekmīgai izpildei jāpamatojas uz pedagogu pētnieciskās darbības un problēmu risināšanas prasmēm un atbildību par savas profesionalitātes nemītīgu pilnveidi, ko sekmē iesaistīšanās tālākizglītības programmu apgūvē (90% respondentu augstu vērtē tālākizglītības lietderību).
6. Līdzšinējā pieredze liecina, ka tālākizglītības programmās iesaistīto dalībnieku skaits ir pietiekams, tās motivē pedagogus profesionālai pilnveidei, paplašina sadarbību un prot piesaistīt un izmantot Eiropas Sociālā fonda finansiālo atbalstu.

Literatūra

1. Aizsila, A. (2004a) Further Education in Educations Professional Development. *Innovations in the Higher School Pedagogy. Proceedings of the International Conference.* Rēzekne, 5–9.
2. Aizsila, A. (2004b) Coordination of the Needs of a Person and Society in Continuing Education.

- Research for Rural Development International Scientific Conference Proceedings*. Jelgava, 228–231.
3. Aizsila, A. (2006) Skolotāju tālākizglītība. *Pedagoģija: teorija un prakse IV. Zinātnisko rakstu krājums*. Liepāja, LPA, 24–30.
 4. Andersone, R. (2007) *Izglītības un mācību priekšmetu programmas*. Rīga, RaKa, 202 lpp.
 5. Beļickis, I. (1995) *Izglītības humānā paradigma un Latvijas izglītības reforma*. Rīga, PIAC, 82 lpp.
 6. Broks, A. (2000) *Izglītības sistemoloģija*. Rīga, RaKa, 175 lpp.
 7. Delors, Ž. (2001) *Mācīšanās ir zelts*. Ziņojums, ko Starptautiskā Komisija par izglītību 21. gs. sniegusi UNESCO. Rīga, LNK, 235 lpp.
 8. Dewey, J. (1938) *Experience and Education*. New York, Macmillan Publishing Company, 19–21.
 9. Eriksons, E. (1998) *Identitāte: jaunība un krīze*. Rīga, Jumava, 270 lpp.
 10. Fulans, M. (1999) *Pārmaiņu spēki: izglītības reformu virzieni*. Rīga, Zvaigzne ABC, 166 lpp.
 11. Gudjons, H. (1998) *Pedagoģijas pamatatziņas*. Rīga, Zvaigzne ABC, 394 lpp.
 12. *Izglītības attīstības koncepcija 2007.–2013. gadam*. (2006): http://www.aip.lv/kocept_doc_att-kocep.htm – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 13. *Izglītības attīstības stratēģiskā programma*. (1998) Rīga, LR IZM, 7–8.
 14. Koķe, T. (1999) *Pieaugušo izglītības attīstība: raksturīgās iezīmes*. Rīga, Mācību apgāds NT, 103 lpp.
 15. Kolb, D.A. (1984) *Experiential Learning. Experience as a Source of Learning and Development*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 178 pp.
 16. Krüger, G. (1987) Sozialpädagogik an Hauptschulen. *Berichte des Fachbereich Sozialpädagogik*, No 5, Hamburg, 15–21.
 17. *Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā*. (2005) http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LM_0815_0 – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 18. Lieģeniece, D. (2002) *Ievads androgoģijā*. Rīga, RaKa, 183 lpp.
 19. *Lisabonas stratēģija*. (2000): <http://www.lps.lv/es/doc/Lisstrat.doc>. – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 20. Lonstrup, B. (2002) *Teaching adults with openness*. KLIM, 124 pp.
 21. LR Izglītības likums. (1998) *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 343/344, 1998. g. 17. novembris.
 22. *Mana skola Eiropas Savienībā*. (2004) Latvijas izglītības vadītāju un pedagogu forums. Rīga, LPF, 82 lpp.
 23. Ministru kabineta noteikumi Nr. 570 „Vispārējās izglītības pedagogu un interešu izglītības pedagogu profesionālās pilnveides kārtība”. (2007) <http://www.likums.lv/doc.php?id=162381> – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 24. *Mūžizglītības memorands*. (2000) Latvijas Pieaugušo izglītības apvienības tulkojums. Rīga, PIA, 18 lpp.
 25. *Mūžizglītības memorands*. (2005) http://www.muzizglitiba.lv/view_52578.html – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 26. *Nacionālās attīstības plāns 2007–2013*. (2006): <http://www.nap.lv/> – Resurss aprakstīts 2010. gada 20. jūlijā.
 27. *Nacionālās izglītības politikas analīze. Latvija*. (2000) Rīga, OECD, 109 lpp.
 28. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000) Rīga, Zvaigzne ABC, 248 lpp.
 29. Prets, D. (2000) *Izglītības programmu pilnveide*. Rīga, Zvaigzne ABC, 383 lpp.
 30. Reņģe, V. (2005) *Organizāciju psiholoģija*. Rīga, Kamene, 127 lpp.
 31. Rogers, A. (1996) *Teaching adults*, 2nd ed. Open University Press, Bucingham, 248 pp.
 32. Siliņš, E.I. (2002) *Lielo patiesību meklējumi*. Rīga, Jumava, 509 lpp.
 33. Svence, G. (2003) *Pieaugušo psiholoģija*. Rīga, RaKa, 180 lpp.
 34. Šmite, A. (2004) *Izglītības iestādes vadība. Pedagoģs. Organizācija. Pārmaiņas*, 1. d. Rīga, RaKa, 256 lpp.
 35. Voigt, W. (1975) *Einführung in die Berufs und Wirtschaftspädagogik*. München, Juventa Verlag, 135 S.
 36. Žogla, I. (2001) *Skolas pedagoģija*. Rīga, LU PPI, 24 lpp.
 37. Маркова, А.К. (1996) *Психология профессионализма*. М., Просвещение, 218 с.